

Sabimas innspill til jordbruksforhandlingene 2019

Matproduksjon er avhengig av at naturens prosesser fungerer, og dermed av det biologiske mangfoldet. Bevaring av biologisk mangfold er også av direkte verdi for landbruket, gjennom ville insekters pollinering av avlinger, rent vann, ren luft og ressurser til dyrefor under varierende klimatiske forhold. Situasjonen for det biologiske mangfoldet er kritisk, og vi kan være på vei inn i den sjette masseutryddelsen. Landbruket sitter på mange av morgendagens løsninger, noe sektoren kan ta enda større eierskap til. Naturmangfoldargumentene er på bondens side og bør komme sterkere fram i jordbrukets krav enn i tidligere år. Sabima ønsker at det satses på virkemidler som gir en naturvennlig avtale med regjeringen som også sikrer lønnsomhet for bonden. Biologisk mangfold og tiltak som tar vare på pollinatorer, karplanter, vannmiljø og fugl burde løftes fram som en egen satsing.

Det er naturmangfoldet i kulturlandskapet som mest direkte påvirker og påvirkes av landbruk, og hver fjerde norske art finnes her. Med kulturlandskap menes ikke monokultur, men mer artsrik og mer tradisjonelt skjøtta mark, som slåttemark og naturbeitemarker. Vi kan ikke verne oss til mangfoldet, det ivaretas gjennom bruk og skjøtsel i forbindelse med matproduksjon, men er i dag truet som følge av klimaendringer, nedbygging, manglende skjøtsel og intensivt jordbruk. Landbruket har også stor påvirkning på mangfoldet i andre økosystemer, særlig på det rike miljøet i vann og vassdrag, skoger og myrer.

Å ta vare på det biologiske mangfoldet kan ikke gjøres gjennom enkelte støtteordninger alene, men må være sentralt i innretningen på priser, tilskudd og i debatten om struktur. I tillegg må tilskuddene til miljøtiltak øke slik at det i sum er lønnsomt for bønder å ta vare på naturverdiene. Den norske bonden skjøtter viktige fellesinteresser, og det skal han/hun tjene på. Dette er ikke forenlig med et gjennomgående krav til økt produksjon og effektivisering. Trygg og tilstrekkelig økonomi hos bonden, i kombinasjon med bærekraftig forvaltning av naturverdiene, kan ikke baseres på stadig høyere ytelse.

Klimatiltak i landbruket er høyt på agendaen, og alle sektorer må kutte utslipp. Siden klimagassutslipp fra biologiske prosesser er komplisert, er det viktig å unngå tiltak som gir karbonlekkasje eller skader norsk natur, siden det vil kortsiktig med tanke på å bevare fungerende økosystemer. Klimagassutslipp alene er ikke et godt mål på bærekraft i landbruket. Dette er relevant både i debatten om rødt kjøtt, skog og myr. Løsningen er å innrette landbrukspolitikken mot en produksjon og et forbruk som er basert på det lokale ressursgrunnlaget. Det finnes uutnyttede muligheter for naturlige løsninger på klimaproblemet, samtidig som en intakt natur vil gjøre konsekvensene av klimaendringene mindre. Myra kan holde på nedbør og hindre flom, gammelskogen kan holde på jorda og hindre ras og avrenning, mangfoldige plantesamfunn kan inneholde arter og gener vi kan få bruk for med endrede klimaforhold.

Innovasjon for naturen

Dersom innretningen på landbruket fortsetter som i dag vil vi ende opp med en fattigere natur og dårligere utsikter til framtidig matproduksjon. Derfor haster det å modernisere arbeidet med å drive matproduksjon som ivaretar biologisk mangfold, og det er behov for innovasjon i virkemiddelbruken. En kunnskapsbasert utvikling av metodene for å ivareta biologisk mangfold bør inngå som et av de sentrale elementene i kravet.

Sabima foreslår følgende tiltak:

- En større andel av tilskuddene bør baseres på areal, ikke produksjon. Bonden bør få ekstra støtte der det er store biomangfoldverdier, der det er behov for å sette av areal til biologisk mangfold. Det kan innføres en egen tilskuddskategori for å opprettholde drift på tradisjonelle arealer.
- Husdyrtilskudd tar hensyn til hvilket beitetrykk naturen i området tåler. Det må differensieres mellom ulike typer beite, man må få kompensasjon for at man har beite der man har høyt biologisk mangfold.
- SMIL- og RMP-midlene må økes og målstyres mot biologisk mangfold. Tradisjonelle husdyr- og planteraser bør gis større støtte. Støtte over SMIL og RMP bør ikke forutsette økt produktivitet.
- Økt andel økologisk landbruk
- Redusere avhengighet av plantevernmidler og gjødsling. Viktig for føre var-prinsipp for mangfoldet i jorda og insekter.
- Investeringsstøtten fra Innovasjon Norge må også gis til små og mellomstore bruk, uavhengig om man planlegger stor økning i produksjonen.
- Kompetanse om biologisk mangfold må inn i utdanning og rådgiving, der det må kombineres med klimarådgiving. Miljøløsninger må skreddersys for den enkelte gård, og gårdskart må også inkludere kartlagte naturverdier.
- Økt forskning på teknologiske løsninger for å ta vare på biologisk mangfold, som for eksempel en maskinpark som kan skjytte blomster i kantsonene, samt følgeforskning på tiltak og virkningen av tilskudd
- Jordvernet må økes, og samfunnet må slutte å ta jordbruksjord til andre formål. Dette er skadelig for matproduksjon og biologisk mangfold, og kan skape sekundære negative effekter hvis man for eksempel nydyrker myr for å erstatte tapt areal.

Tilskudd

Areal- og husdyrtilskudd

Sabima støtter landbrukets krav om inntektsøkning for små og mellomstore bruk, slik at disse fortsatt kan drive matproduksjon. Slike bruk er viktig for å ivareta biologisk mangfold, fordi naturen og vi trenger jordbruk over hele landet. Effektivisering og sentralisering gjør at enger og beiter ikke holdes i hevd fordi det er ikke lønnsomt nok. Tilskuddene bør derfor endres slik at det gis forholdsvis mer støtte til areal på bekostning av produksjon.

Et hovedproblem for det biologiske mangfoldet i kulturlandskapet er færre beitedyr og påfølgende gjengroing. Riktig beitetrykk er viktig for å ta vare på artsmangfoldet. En del små arealer tas ofte ut av drift fordi det ikke er lønnsomt nok, men å bruke disse områdene bør gjøres lønnsomt siden det har positive bieffekter for naturen. Alle eksisterende naturbeiteenger må bevares, siden mange allerede er tapt.

En av årsakene til for lavt beitetrykk i mange områder er at flere av dagens husdyrraser ikke får tilstrekkelig næring av å gå på beite. Det må gjøres enklere å drive med raser som er tilpasset ressursgrunnet. Husdyrtilskudd er i dag innrettet slik at det er et overveiende fokus på produksjon per dyr, noe som rammer en del tradisjonelle raser som kan være bra for kulturlandskapet. Et eksempel er villsauen, som er avgjørende for å bevare den truede naturtypen kystlynghei. Den gammelnorske sauen kan produsere kjøtt og ull på svært marginale utmarksressursar, samtidig som den holder kystlyngheien i hevd.

- Tilskuddene må innrettes etter arealstørrelse og ikke produksjonsstørrelse, for å sikre et spredt jordbruk som tar vare på kulturlandskapet i hele landet
- Tilskuddsordningene for dyr på beite må være differensieres slik at man får mer støtte for de første dyrene og mindre for påfølgende dyr, for å sikre en spredning i beitedyr over hele landet.
- Tilskudd til beiting i ekstensive, artsrike arealer bør økes/ premieres, og innbefatter beiting i trua kulturavhengige naturtyper som naturbeiter, slåttemark, kystlynghei, skogsbeiter, hamnehager, strandenger mm. Det bør generelt stimuleres til økt beiting i utmarka og utnyttelse av lokale, nærliggende skogs- og fjellbeiter. Spesielt er det ønskelig med økt støtte til storfe- og geiteproduksjon som baserer seg på ekstensive utmarksressurser, da disse hindrer/reverserer gjengroingen.
- Prisnedskrivningen omfordes slik at tilskudd til kraftfôr heller går til å styrke beitebruken.
- For spesielt energikrevende produksjoner, som melkeproduksjon, bør det gis støtte til produksjon av lokalt kraftfôr, som åkerbønne mm som kan erstatte kraftfôr basert på importert soya.
- Setertilskuddet bør økes.
- Satsene til tradisjonelle og bevaringsverdige husdyrraser økes.

Tilskudd til miljøtiltak

Tilskuddordningene må vris slik at de i større grad premierer drift som opprettholder eller restaurerer det biologiske mangfoldet. RMP og SMIL er viktige ordninger for å ta vare på det biologiske mangfoldet, og NIBIO-rapporten Synergier av miljøtiltak i jordbruket (Øygarden & Bechmann, NIBIO; 3 (51) 2017) viser at det er behov for økte midler til begge ordningene, noe Sabima støtter.

Det må være et mål å utvikle tiltak og teknologi for å øke miljøverdiene både på store og små arealer, siden monokultur er negativt for mange arter, for eksempel pollinerende insekter. Eksempler inkluderer økt bruk av fangvekster, jord og striper der det er plantet blomster, som gir levesteder for pollinatorer og rovinsekter, noe som øker pollinering og senker behov for plantevernmidler. Mindre områder som ligger mellom mer intensivt drevne areal, er viktige

for biologisk mangfold slik som tungdrevet og marginal jord og overgangsområder mellom fulldyrka arealer og villmark.

Som en følge av EUs vanddirektiv har Norge juridisk bindende mål for alle vannforekomster. En av hovedutfordringene for vannmiljøet er næringsavrenning (eutrofiering), som skyldes påvirkninger fra spredt avløp og landbruk. En del vannmiljøtiltak prioriteres allerede gjennom tilskudd, noe som gir muligheter for et miljøfokus som favner langt videre enn erosjon og avrenning. Kant- og buffersoner med et rikt planteliv er positivt både for vannmiljøet og mange artsgrupper som korridor for vilt og levested for fugl og insekter. Dette forutsetter at en del områder ikke ryddes helt, stå, slik at død ved bevares, men at det drives tilstrekkelig skjøtsel til å hindre gjengroing og at områdene tas over av fremmede arter, noe som igjen forutsetter teknologi for å gjennomføre skjøtselen. Økologiske rensertiltak (fangdammer og kantsoner med trær og busker) er positivt for biologisk mangfold både på land og i vann. I tillegg til økte midler over RMP og SMIL, må landbruket bidra mer til vannmiljøovervåking knyttet til påvirkninger fra egen sektor, for å matche andre sektorer der overvåking kan pålegges med hjemmel i forurensningslov eller vannressurslov.

Behovet for stedeegne og praktisk nyttbare frøblandinger stort. Dette må innebære at frøblandingene fungerer til bruk på større arealer, og inneholder stedeegne arter med nytte både for pollinerende insekter og for vann. Må legges føringer slik at det kan produseres frøblandinger som er tilpasset bruk i kantsoner rundt åker og enger, og som det er lønnsomt for bonden å benytte seg av. Landbruket kan være med på å skape en høy og langsiktig etterspørsel etter slike frøblandinger.

Fremmede arter er en av de største truslene mot naturmangfoldet, og er direkte skadelig for landbruket. Matproduksjonen vil på sikt tape på en fattigere natur, i tillegg til at fremmede arter i mange tilfeller har direkte negativ innflytelse på naturmangfold driften er avhengig av, slik som mangfoldet av pollinerende insekter. Det bør tilstrebes at bekjemping av fremmede arter gjøres lønnsomt og inkluderes gjennom anvendelse av sektorenes eksisterende ordninger.

- Det opprettes en ny ordning med «driftsvansketilskudd i vanskelig terreng» til skjøtsel og drift av ugjødsle og oppløyde områder som slåttemarker, høstingsskoger og naturbeitemarker.
- Tilskudd over RMP til tilrettelegging av fuglebiotop for åkerrikse er en god ordning, og det bør vurderes om den skal utvides til flere fuglearter, der vipe kan være særlig aktuell.
- RMP bør inkludere tilskudd til tiltak for ville pollinerende insekter, for eksempel ved tilsvarende størrelse på støtten som den KLD gir over sitt tilskudd til tiltak for ville pollinatorer
- Det bør gis mer midler til bekjempelse av fremmede arter og til økologiske rensertiltak over SMIL
- Arealtiltak og grastiltak gjennom RMP bør i større grad sette krav om ivaretagelse av biologisk mangfold.
- Bruk av gårdsnære beiteareal bør få støtte, for eksempel til inngjerding, noe som kan gjøres over SMIL-midlene.

Investeringsstøtte fra Innovasjon Norge

Blant annet som følge av kravet om løsdrift, har mange gårdsbruk behov for investeringsstøtte de kommende årene. I dag forutsetter denne støtten fra Innovasjon Norge at man har ambisiøse planer om økt produksjon. Dette er skadelig for små og mellomstore bruk. Når man må bevise at man tjener mye på å få støtte, er det selvsagt at det lønner seg mer for større bruk, noe som strider mot målsetninger om å gjøre det drivverdig også på små og mellomstore bruk.

Økologisk landbruk

Sabima mener at økologisk landbruk har en viktig spydspissfunksjon for en matproduksjon som er i samspill med økosystemene. Mange studier viser at det biologiske mangfoldet er større der det drives økologisk jordbruk. Dette gjelder mikrolivet i jordsmonnet og naturen rundt. Tilskudd til økologisk landbruk må gjenspeile den viktigheten som forskningen viser at dette landbruket har for biologisk mangfold, noe som innebærer:

- Drift som har et variert vekstskifte, med stor andel av flerårige vekster og ulike arter sammen.
- Samarbeid på tvers av gårdsbruk.
- Større andel kantsoner, permanente beiter og slåttemark uten tilførsel av nitrogen.
- Agronomisk praksis med mindre jordbearbeiding.

Utvalgte kulturlandskap

Utvalgte kulturlandskap er en vellykket ordning, noe som også var konklusjonen da den ble evaluert i 2013. Områdene er viktige i seg selv å bevare for biologisk mangfold, særlig som habitater for pollinerende insekter, men de er også viktige som «laboratorier» og utstillingsvinduer for å teste mer mangfoldig og naturvennlig landbruksdrift og -forvaltning. I dag omfatter ordningen 46 områder, men målet var 100 områder da den ble opprettet i 2009. 100 områder vil gi rundt fire områder i hvert fylke, noe som åpner for variasjon i type og størrelse, samt geografisk spredning. Ordningen er vedtatt utvidet gjennom Norsk handlingsplan for naturmangfold og en utvidelse er omtalt i regjeringsplattformen for den utvidede borgerlige regjeringen, noe som en økning i bevilgningene. Det er viktig med en fortsatt høy faglig standard både på biologi og landbruksmetoder for områdene, og det er avgjørende at vurderingen av områdene gjøres av både biologer og faglag.

- Ordningen med utvalgte kulturlandskap bør i løpet av 2019 og 2020 utvides til 100 områder. For å sikre dette, må tilskuddene økes, med samme sum over LUF-midlene og fra Klima- og miljødepartementet.

Skogbruk

Skog er et viktig økosystem for å binde karbon, og skogvern har mye fokus internasjonalt som klimatiltak og for det store biologiske mangfoldet i skog. Sammenhengen mellom karbonbinding, utslipp og ulike typer skogbruk og behovet for bærekraftig tømmer er komplisert, og forskningsresultatene er ikke entydige. Klimakur viste likevel klart at økt hogst vil gi økte klimagassutslipp de nærmeste 50-100 årene, noe som er viktig siden de kommende tiårene er avgjørende for å unngå de verste konsekvensene av klimaendringene. Det har på nasjonalt nivå vært gjort en rekke angivelige klimatiltak i skog, som tettere planting ved foryngelse av skog, gjødsling i skog og skogplanteforedling, og slike tiltak er stadig oppe til

debatt. Disse tiltakene har vesentlig negativ effekt på naturmangfold, og klimaeffektene er omstridt. Det er mye som tyder på at økt lagring av karbon i skogøkosystemene vil sammenfalle med lengre omløpstid, lukket hogst, ungsogspleie som legger til rette for sjiktet skog, og skogvern – tiltak som også er bra for biologisk mangfold. Tiltak som tilgodeser begge miljøtemaer bør det satses mer på, og tilskuddsordninger må innrettes mot dette. Svært mange rødlistearter finnes i skog, og en mer naturvennlig skogforvaltning er avgjørende for å stanse tapet av biologisk mangfold

Det er et dokumentert sammenfall mellom skog i bratt terreng og gammelskog med livsmiljøer som er viktige for trua arter. Skogsdrift i bratt terreng kan derfor være miljøskadelig. Både OECD og Grønn skattekommisjon har påpekt at subsidiering av hogst i bratt terreng har negative miljøeffekter, og at disse burde fjernes. I dag finnes det ikke god kunnskap om hvor gammelskogene er, og det er derfor det i skogmeldingen (Meld. St. 6 (2016-2017)) varsles en kartlegging. Sabima mener at inntil denne kunnskapen er på plass, kan det ikke gis tilskudd til hogst i bratt og vanskelig terreng av skog som ikke er åpenbar industriskog/ plantasjeskog.

- Tilskudd til bygging av nye skogsbilveger og drift i bratt og vanskelig terreng må avvikles.
- Tilskudd til planting av fremmede treslag må avvikles, og bruk av utenlandske treslag må forbys.
- Tilskudd til gjødsling av skog og tettere planting må avvikles.
- Tilskuddsordninger i skogbruket må vris i retning av tiltak som er bra for både biologisk mangfold og klima, som lengre omløpstid, lukket hogst og ungsogspleie som legger til rette for sjiktet skog.

Myr

Av landbrukets klimautslipp er utslippene fra dyrket myr blant de største – et omfang nesten like stort som fra drøvtyggere. Minst en tredel av myrarealet i lavlandet er ødelagt de siste hundre år. Et vesentlig bidrag fra landbruket for å redusere klimautslippene vil derfor være å bedre forvaltningen av myr og tidligere dyrket myr. Landbruket må gå i bresjen for å redusere utslipp fra tidligere dyrket myr, blant annet ved å vurdere om mislykkede oppdyrkingsprosjekter bør avvikles og i stedet restaureres tilbake til naturlige våtmarker. Motstanden mot forbudet mot nydyrking av myr må også legges bort. Den negative klimaeffekten er så stor at slik nydyrking ikke kan aksepteres

- Nydyrking av all myr, både «dyp» og «grunn», må forbys.
- Mislykkede nydyrkingsarealer må tilbakeføres til naturlige våtmarker.
- Utslipp fra dyrking av tidligere myr må reduseres.

Friareal for gås

Sabima støtter ordningen med friarealer for gjess, som sikrer at gjessene får fred og kan beite for å holde seg i god kondisjon. Ordningen med tilskudd til tilrettelegging av arealer for hvitkinngås og kortnebbgås gjennom egen forskrift er også et positivt tiltak. Dessverre er det i dag begrenset midler til slike tilskudd, som kunne gjerne økes. Dagens tilskuddsordning gjelder kun for artene hvitkinngås og kortnebbgås, men ikke for grågås som også kommer i konflikt med landbruksinteresser.